

Kano i natur- vejledningen

Indholdsfortegnelse

Indledning:.....	3
Målgrupper:.....	3
Praktiske og sikkerhedsmæssige overvejelser:.....	5
Uddannelse, forsikring og ansvar:.....	9
PR og økonomi:.....	10
Naturformidling i kano:.....	11
Litteraturliste:.....	13
Links:.....	13

Forsidebilledet er taget af: Lars Nygaard
Bagsidebilledet er taget af: Lars Borch

Fotograf: Tonny Petersen

Indledning:

Arbejdsgruppen, der har arbejdet med at samle erfaringerne omkring brug af kano i naturvejledningen, blev nedsat på temadagen om kanoformidling den 14/8-2009 i Silkeborg.

Gruppen har bestået af følgende naturvejledere: Preben Bach (PB), Aqua Silkeborg, Tanya Wünsche (TW), Svenstrup Naturskole, Anne Katrine Blond (AKB), Fjordhuset i Karrebæksminde og Lars Borch, Ungdomsringen og Efterskolerne.

Arbejdsgruppens vision har været at få et overblik over og at beskrive, hvordan naturvejledere i 2010 bruger kanosejlads i forbindelse med formidling og naturoplevelse samt at videregive erfaringer og gode råd til andre naturvejledere. Formålet med visionen er også at skabe et bredere fundament, som udvikling af naturformidling med kano kan bygge på fremover.

Det er også gruppens intention, at dette skrift vil blive opdateret, når der er nye erfaringer, eller andet der retfærdiggør en ny udgave. Så har I nye idéer; ændringsforslag eller andet relevant, så send det til: Naturvejleder Lars Borch, mail: larsborch@tdcadsl.dk

Ud fra gruppens erfaringer, så tyder det på, at næsten al naturformidling med kano finder sted i forbindelse med arrangementer/ bestilte ture for skoleklasser eller grupper. Der er næsten ingen, der laver offentlige ture. Dog har AKB lavet ugentlige offentlige kanoture for familier i skolernes sommerferie 2009 og 2010. (Se beskrivelse af 2010-arrangementet i vedhæftede flyer og et eksempel på formidlingsfokus i den uddybende rapport (2008) via link sidst i hæftet).

Når skoleklasser vælger en kanotur, så er det oftest både for kanooplevelsen og for formidlingen. Generelt virker det som om lærere og andre føler, at det er lettere at tage ansvar for andre folks børn i kanoer end i andre typer fartøjer.

I arbejdsgruppen var der også nogle, der arbejdede på at lave information om muligheder for kanosejlads i en kommune, og derved øge borgernes oplevelsesmuligheder i deres kommune og lokalområde (TW i Køge).

Fotograf: Anne Katrine Blond

Målgrupper:

Skoleklasser:

Langt de fleste grupper til kanosejlads eller kanoformidling er skoleklasser. Hvilke klassetrin man bruger kanoerne til varierer meget fra sted til sted og efter hvilket sejldsområde man har. TW går ned til ca. 4 klasse. PB og Aqua bruger kanoerne fra 6. klasse, da deres erfaring er, at ved den alder passer motorikken bedre til padling. AKB går ned til 3. Klasse med de lokale børn, der er oplært til kanosejlads. Ellers er det udskolingsklasser og elever på ungdomsuddannelserne, der er i fokus i Fjordhuset.

Familiegrupper:

Det er primært AKB i Fjordhuset, der har familiegrupper som en del af målgrupperne.

Andre:

TW arbejder bl.a. med grupper med overvægtige og indvandrerkvinder fra den lokale sprogskole. Her er kanoen et godt redskab til at give en lille gruppe mennesker en ny og uvant oplevelse i trygge rammer.

PB Aqua oplever at efterspørgslen efter kanoture er større fra lejrskolerne end fra lokale skoler.

Fjordhuset laver også naturformidlingsarrangementer med brug af kano for personalegrupper og lignende.

Overnatningsture i kano er primært noget skolerne selv gør uden naturvejledere. I fjordhuset er naturvejlederen/kanoinstruktøren ofte med i et introforløb eller lignende.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at der er meget få naturvejledere, der udbyder offentlige ture i kano. AKB er en undtagelse. Måske var det et område, som naturvejledere kunne tage op.

Fotograf: Lars Borch

Fotograf: Lars Borch

Praktiske og sikkerhedsmæssige overvejelser:

Antal kanoer på en tur:

Jan (Tønballegård, Snaptun) 10 stk. men har altid følgebåd/redningsbåd med motor klar. PB, Aqua 9 stk og altid mindst to voksne med, AKB; Fjordhuset, familier med børn max. 5 m/s max. 8 kanoer i 09 og 10 i 2010, men afhænger af gruppen og vejret den aktuelle dag. Når det er rene børnekanoer er max-antallet pt. 6. Der er altid mindst to voksne med kanoerfaring (og min. én kanoinstruktør) med i en "turleder-kano". TW 7 kanoer med hende i en enerkano for at have øget frihed.

Det skal understreges, at der var enighed i gruppen om, at antallet af kanoer var meget afhængigt af; sejladsområde, altså hvor beskyttet er det farvand, der skal padles i, vejret; vindstyrke, vindretning, torden, fralandsvind osv. og endelig antallet af voksne, der er med på turen og deres kvalifikationer som kanopadlere.

Her må man selv vurdere, hvordan forholdene er der; hvor man vil bruge kanoer. Ved at uddanne sig til kanoinstruktør bør man have viden og erfaring nok til at foretage den vurdering. (se mere under "uddannelse")

Fotograf: Lars Nygaard

Antal personer i en kano mv.:

PB op til 3 personer, alle med padler. TW helst kun 2 og kun 2, der padler. AKB min. 2 voksne eller større børn + op til 2, eller hvis helt små 4, mindre børn på familieture på fjorden og næsten altid med fokus på naturformidling af et udvalgt emne.

Hvor mange der padler i hver kano, styres bl.a. af om det er naturformidlingen eller kanoen, der er i højsædet. Der var enighed om, at det er vigtigt, hvem der sættes sammen for at få mere lige padlehold. Her kan læreren eller turlederen være med til at sammensætte kanoholdene.

Et problem flere havde oplevet var, at nogle, specielt store drenge, der kan padle fra voksne, også kan finde på at gøre det. Det er derfor vigtigt at lave faste aftaler om, hvor vi stopper/ mødes. Det er vigtigt at holde hele gruppen samlet og at prøve at skabe en "kultur" omkring kanosejladsen. Et godt pædagogisk kneb er her at få

den stærkeste dregekano til at have en svagere kano på slæb i perioder.

Det er vigtigt, at orientere deltagerne om reglerne og arbejdsgange for kanosejlds på det enkelte sted. Det gælder omkring klargøring af kanoerne, evt. transport af dem, isætningen, sejladsen, optagning og oprydning, så spillereglene er klare for hele gruppen.

Hvilke kanoer bruges der?

Her er erfaringen, at langt de fleste bruger de svenske aluminiumskanoer, Linder. AKB bruger både Linder alu-kanoer og Ranger polyethylen-kanoer.

Der er kun få kanoer i DK, der er godkendt til udlejning bl.a. Linder.

Vejret:

De to største problemer som arbejdsgruppen har oplevet er: 1) vind; kraftig vind, evt, fralandsvind og **kraftige vindstød** i forbindelse med byger og 2) torden; her er det både lyn og den pludselige kraftige vind, der er problemet.

Hvor meget vinden betyder, afhænger i høj grad af sejldsområdet. Hvor beskyttet er det og hvor langt væk kan man drive, hvis det går galt? Er der læ? Er man på en å? Ved kysten kan der f.eks. være fralandsvind. Maxgrænsen, der blev padlet i, var 8-10 m/s, hvor der er læ og beskyttet. Hvor der er mere åbent var grænsen 5-6 m/s, men igen det er meget lokalt bestemt.

Fotograf: Jan Thorhauge

Sejladsområder:

Ens geografiske beliggenhed, gruppesammensætningen og formidlingens tema er automatisk nogle af de styrende argumenter for valg af sejladsområde, men det er vigtigt også at vurdere det generelt ift. sikkerhed. Som udgangspunkt bør det være meget beskyttet, hvilket bl.a. vil sige, at man ikke kan drive langt væk, hvis noget går galt. Jo mere åbent et område er jo mindre beskyttet vil det være. Nogle områder kan være godt beskyttede i bestemte vindretninger og ubeskyttede ved andre vindretninger. Vær i øvrigt også opmærksom på ikke at forstyrre andre sejlene eller dyrelivet og at vandet er rent nok til evt. redningsøvelser mv.

Fralandsvind på kyster gør kanosejladser meget risikabelt. Så bruger man kanoer på kysten, så skal man være meget bevidst om, hvordan man gør det. Man kan evt. ændre på (formindske) gruppestørrelse pr. naturvejleder, da kystsejladser generelt er mere risikofyldt.

På åer spiller vinden ingen nævneværdig rolle, men vær opmærksom på om åen nogle steder løber gennem søer. Desuden kan det være sværere at holde visuel kontakt med en gruppe på en å pga. sving. Her er aftaler om, hvornår man stopper/ samler op vigtige.

Sikkerhed:

Al kanosejladser foregår selvfølgelig med rednings- eller svømmeveste. Hvad man vælger at bruge må være op til en konkret vurdering på den enkelte naturskole, institution mv.. PB bruger stort set kun redningsveste. TW har stort set kun redningsveste, men ville gerne have begge dele. AKB har og bruger begge dele.

Fotograf: Anne Katrine Blond

Fotograf: Lars Borch

Påklædning:

Erfaringen er at rigtig mange børn og voksne ikke møder op i tøj, der er velegnet til kanosejlad, hvilket – specielt i dårligere vejr – kan give problemer. Det kan dels skyldes manglende omtanke, men der er måske en tendens til at flere og flere børn ikke har tøj til at være ude i længere tid i vådt og blæsende vejr! En idé kan være at samle sig et lager af velegnet tøj fra genbrugsbutikker, så de dårligst påklædte kan låne noget og så kan klare sig.

Årstid:

Det følgende mønster viste sig omkring brugen af kanoen.

Øvede: fra ca. 1/5 til efterårsferien.

Uøvede: fra 1/6 til ca. 15/9

Koldt vand er den største enkelte risikofaktor ved kanosejlad i Danmark. Bliver man nedkølet mister man hurtigt evnen til at f.eks. at kunne entre kanoen igen, fordi hænderne og armene køles hurtigere ned end resten af kroppen.

Et eksempel på nedkøling. Ved med almindelig påklædning vil man i 5° C varmt vand typisk holde sig ved bevidsthed mellem 1-2 timer og ved 10° C varmt vand i ca. 2-3 timer.

Vær opmærksom på at vandtemperaturen som tommelfingerregel er ca. det samme 1/5 som 1/11. Dog vil der være forskelle i forhold til vejret de enkelte år: En vandtemperatur på 10° må være absolut minimum og bruger man kanoen i ydersæsonerne, så skal man have et beredskab for hypotermi og selvfølgelig vide, hvordan man hurtigst muligt får evt. kæntrede op i kanoerne igen. (beredskab for hypotermi, se under sikkerhedsudstyr på næste side)

Fotograf: Lars Nygaard

Sikkerhedsudstyr:

Der bør være liner i begge ender af kanoen både til fortøjning og fordi den er lettere at "fange" ved kæntring. Linerne kan også bruges til at trække andre kanoer med. Man bør medbringe: ekstra trækliner og padler, mobiltelefon pakket vandtæt, 1. hjælpsgrej, evt. "tågehorn" til signaler, stigsøjle, der bruges til hjælp til at få folk op i kanoerne igen. (Stigsøjlen er et tyndt reb, der er lagt dobbelt og hvor der er bundet 3-4 knuder, så der kan bruges som en slags rebstige, ved at man sætter foden ind mellem knuderne, så man kan bruge benene til hjælp til at komme op i kanoen igen.) Derudover hue, handsker, skiftetøj, vand solhat, solcreme, hurtige kulhydrater. Er man af sted når vandet er koldt/køligt, så bør man medbringe et "beredskab til nedkøling/hypotermi, som er tørt tøj pakket vandtæt, liggeunderlag, sovepose og evt. en varm sød drik. En vindsæk kan også være en god idé. Afhængigt af sejladsområde, så kan kort, kompas og GPS også være en god idé.

Hvad der medbringes er afhængigt af gruppen, vejret, hvor man er, hvor lang turen er og hvor langt man er væk "hjemmefra". To timer i godt vejr med lunt vand i et beskyttet lokalfarvand kræver mindre sikkerhedsudstyr.

Hvor langt padler man?

Det er næsten umuligt at give et præcist bud på, da det er meget afhængigt af gruppen, vejret, tiden til rådighed, formidlingstema, mål og sejladsområdet. Hvis der er meget formidling undervejs, så vil det også påvirke længden af turen. Men 20 km er meget langt. Et bud kunne være 2-10 km med alle forbehold.

Uddannelse, forsikring og ansvar:

Uddannelse:

Uddannelse kan også betragtes som en form for sikkerhed. Arbejdsgruppen anbefaler kraftigt, at mindst én person på arbejdspladsen er uddannet til kanoinstruktør efter Kanosamrådets vejledende retningslinjer. (Se www.kanosamraadet.dk), hvis man bruger kanoen i naturvejledningen.

Ved at lade sig uddanne, lærer man både noget om det padletekniske, men man lærer også noget om sikkerhed og får samlet erfaringer omkring vind og vejr; hvordan man lægger gode vejvalg med læ i lokalområdet osv..

Hvis kanosejlads bruges en del på arbejdspladsen, så vil det være en god idé, at man i hele personalegruppen med visse mellemrum øver redningsøvelser.

Fotograf: Lars Borch

Forsikring og ansvar:

Naturvejlederen har ansvar for sin gruppe, når den er på tur. Såfremt uheldet er ude og naturvejlederen ellers har overholdt de regler; der er fastsat af søfartsstyrelsen m.fl. og ikke har handlet uagtsomt, vil naturvejlederen normalt ikke kunne stilles til ansvar. Man bruger i forsikringsverdenen udtrykket „den fornuftige familiefader“. Det betyder, at har man som turleder gjort, hvad en fornuftig familiefader ville have gjort med sine egne børn i en lignende situation, så vil man normalt ikke få pålagt ansvaret.

Såfremt naturvejlederen ikke har overholdt de gældende regler; eller har handlet uagtsomt, vil det normalt være arbejdsgiveren, der stilles til ansvar for naturvejlederen handlinger. Arbejdsgiveren kan i så fald stilles overfor et erstatningskrav. Det er altså lederen på institutionen m.v., der har ansvaret for, at medarbejderen er dygtig nok til den aktivitet han/hun arbejder med.

Hvis naturvejlederen har handlet meget uagtsomt, vil han/hun dog også selv kunne pådrage sig et ansvar.

Selv om man juridisk set, **som turleder**, normalt ikke kan stilles til ansvar, **bør man være bekendt med sit moralske ansvar og den tillid man har fået af deltagerne.**

Med skoleklasser:

Det er en god idé, før man tager på kanotur med skoleklasser, at informere forældrene om det.

I praksis bør man få forældrenes godkendelse af turen. Evt. kan den enkelte skole have forhåndsgodkendelse fra forældrene.

Man bør også undersøge om kommunen/institutionen evt. har specielle regler omkring sejlads med børn/ unge.

Om forsikringsdækning:

Man bør altid undersøge forsikringsforholdene på ens arbejdsplads, inden man starter med kanoformidlingsture. De fleste arbejdspladser har en erhvervsansvarsforsikring, der vil dække et evt. erstatningskrav. Hvordan det er på ens egen arbejdsplads, bør man undersøge.

Nogle forsikringselskaber betragter kanosejlad, som "farlig sport" i hvert fald i i nogle situationer. Hvis de gør det, kræver det en speciel forsikring eller evt. "tilladelse" fra forsikringselskabet. Det er derfor vigtigt, at man som naturvejleder/ institution får afklaret, hvordan ens eget forsikringselskab tolker betingelserne.

Er man sin egen arbejdsgiver er det andre regler, der gælder.

Fotograf: Lars Borch

Fotograf: Tonny Petersen

PR og økonomi:

PR og information til brugerne:

Her er erfaringen, at der bruges en skøn blanding af hjemmesider, foldere og nyhedsmails. Nogle bruger også turistkontorene, lokalaviser, kultunaut og SNS´ s turhjemmeside.

Økonomi:

Som udgangspunkt betragtes kanosejlads i formidlingen IKKE som en indtægtskilde.

Arbejdsgruppen er meget interesseret i forslag og/ eller eksempler på at kanosejlads/ kanonaturformidling kan være en indtægtskilde.

Sejladsaktiviteter, og herunder kano, er generelt svære at få indtægter på i den institutionelle verden. Dels er budgetterne stramme og dels er der af både pædagogiske og sikkerhedsmæssige årsager ofte brug for både mere tid og flere kyndige hænder end ved mange landaktiviteter. Kanoaktiviteter ligger altså i den tunge ende rent udgiftsmæssigt.

Det er derfor essentielt, at forløbene er lange eller at der er flere forløb på samme dag, så klargørings- og oprydningfaserne minimeres i forhold til den reelle sejltid. Krav til kanoerfaring hos de ansvarshavende i deltagergruppen kan også være en måde at holde lønudgifterne (og deltagerbetalingen) på et minimum. Man kan overveje et mindre tillæg til den almindelige timepris for naturvejlederen for brug af udstyret, f.eks. gældende grejbanktakster, så udstyrsbruget og timeprisen holdes helt adskilt. Generelt tror vi ikke på kanoformidling til institutionelle grupper som en overskudsgivende forretning, med kanoformidling til målgrupper som personale-, venne- og familiegupper kunne være det.

Naturformidling i kano:

Arbejdsgruppens erfaringer peger på, at der primært er to måder at bruge kanoer på i naturvejledningssammenhæng.

1. Kanooplevelsen, altså kanosejlads for oplevelsens skyld. Her kan både padleteknik, leg i kano og naturoplevelser også godt være en del af det samlede billede. Her kan man også få nye oplevelser af sit lokalområde ved at se og opleve det fra vandsiden.
2. Naturformidlingen fra kanoen, hvor kanoen mere bruges som et redskab til at formidle natur og kultur omkring søer, åer, fjorde og kyster. Her kan kanoen også bruges som "base" for vandundersøgelse mv., da man let kan have grej med.

Hvor formidles der?

Nogle foretrækker at gøre det på land ud fra "faste" formidlingspunkter, mens andre gerne formidler på vandet, hvor kanoerne samles i en flåde, så alle kan høre. Det vil også afhænge af bl.a. vejr, emne, område, fokus mv.

Hvad formidles:

Typisk vil det være emner omkring vand, kyster og bredder. Her er nogle eksempler:

- **Fisk:** Det kan gøres med brug af fiskestænger, sænkenet, fiskenet mv. og der kan bl.a. arbejdes med arter, tilpasning, dissektion m.m.m.
- **Fugle:** Levevis og levesteder, (markere lappedykkere på kort f.eks.), fredningsgrundlag og trusselsbilleder med brug af kort, undersøgelse og sammenligning af specifikke biotoper, indsamling af fjer m.v.
- **Andre smådyr:** Brug af spande, div. fiskenet, bundprøve-hentere, skovle osv., man kan lave midlertidige akvarier; snakke fødenet, evolution, levevis mv..
- **Alger:** Indsamling og sammenligning, arternes forureningstolerance, iltsvind, makroalgers næringsværdi og brug i madlavning, funktion i økosystemet osv.
- **Planter mv.:** Forskel på alger og planter; invasive arter langs kysterne (gopler; tang og fisk mv.), fiskeyngel og havgræsser...
- **Vandmiljø:** Undersøgelse af tilstanden gennem populationsdynamikker f.eks. ved fisk (rovfisk-fredfisk) genkende fremmedelementer i vandmiljøet, ålekvabben som monitoringsfisk, mikro- og makroalger som forureningsindikatorer; undersøgelse af kemiske parametre og sammenholdt med opland, punktkilder; synlige indikatorer mv., sammenligning af mindre og mere forurenede områder; relation til mål og indikatorer i tilstandsrapporter og den nye Vandplan.
- **Regler og bestemmelser omkring adgangsforhold,** fredninger og andre naturbeskyttelser områder.
- **Lokalhistorie,** kystfiskeri, jagt, lystfiskeri, turisme, sejlads og handel, græsning af strandenge, pramdragere mv..

Litteraturliste:

Her er et lille udvalg af kanofaglige bøger, som efter arbejdsgruppens mening giver en rimelig indføring i brugen af kanoer.

1. Kanoinstruktør, Lars Borch, Ungdomsringsen. ISBN 978-87-90742-34-8

Hæftet gennemgår teknik, turløbelse mv. svarende til kanoinstruktøruddannelsen. Hæftet er velillustreret. (Hæftet købes hos Ungdomsringsen www.ungdomsringsen.dk tlf. 70270050)

2. Canoe and kayak games, Dave Ruse & Loel Collins, Rivers publishing, UK, ISBN 0-9550614-0-7 Bogen indeholder en masse spændende lege mest for kajak, men også en del for kano, der kan gøre kanoundervisningen sjovere. Bogen er på engelsk.

3. Kanohåndbogen, Tonni Frandsen, Isterød med DKF, ISBN 9788792032973

Bogen er det mest omfattende, der er på dansk om kano. Er man interesseret i kanopadling, bør man have denne bog.

Links:

www.kanosamraadet.dk

Link til kanosamrådets hjemmeside, hvor man bl.a. kan finde de vejledende retningslinier til uddannelse i havkajak.

www.ungdomsringsen.dk

Link til Ungdomsringsen, hvor hæftet kanoinstruktør kan købes.

<http://www.soesport.dk/diverse/Documents/Brochurer/KANO%20OG%20KAJAK%20BROCHURE.pdf>

Fra Søsportens sikkerhedsråds hjemmeside (www.soesport.dk) kan man downloade /læse gode informative foldere bl.a. den om kano og kajak, som der er linket til her.

Link til folder fra Fjordhuset i Karrebæksminde. http://www.natur-vejleder.dk/6storage/853/20/fjordhuset-fold-er_2010.pdf

Denne folder ligger på hjemmesiden for friluftslivsnetværket for naturvejledere, der er en underside på naturvejlederforeningens hjemmeside.

Link til Anne Katrine Blond's opgave omkring formidling med kano på Karrebæk fjord. <http://www.natur-vejleder.dk/6storage/853/20/kanonatur.pdf>

Denne opgave ligger på hjemmesiden for friluftslivsnetværket for naturvejledere, der er en underside på naturvejlederforeningens hjemmeside.

